

فرصت‌ها و چالش‌های فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری (مورد مطالعه: استان خوزستان، شهر ایذه)

فرناز طاهری^۱

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، اصفهان، ایران

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، سال ششم، شماره اول، پیاپی ۲۱، زمستان ۱۴۰۰، صص ۵۷-۶۸

چکیده

روش تحقیق در پژوهش از نوع توصیفی-تبیینی بوده که با استفاده از روش‌های گردآوری اطلاعات بصورت مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای دیدگاه‌ها، نظریات و تعاریف مربوط به موضوع پژوهش بررسی شد و همچنین با استفاده از روش میدانی (پرسش‌نامه، مشاهده، مصاحبه و برداشت میدانی) داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شده و در نرم‌افزار SPSS پیاده شد سپس با توجه به آزمون آماری اسپیرمن به تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات پرداخته شد حجم نمونه در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران ۱۲۰ عدد پرسش‌نامه که به صورت تصادفی در محل توزیع شد. در جهت سنجش پایایی پرسش‌نامه از روش اندازه‌گیری آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به اینکه مقدار آلفای بالاتر از ۰,۷ مناسب و مطلوب بوده و هماهنگی درونی پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. لذا آلفای به دست آمده برای پرسش‌نامه تکمیل شده ۰,۷۳ به دست آمد که برای تحقیق حاضر ضریب نسبتاً مناسب و مطلوبی می‌باشد. بر اساس نتایج در فرضیه اول؛ همبستگی اسپیرمن بین متغیر روشنایی-رنگ و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۹۵۱ است که نشان دهنده رابطه مستقیم و مثبت بین متغیر است یعنی روشنایی-رنگ فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد هرچقدر روشنایی و رنگ شهر بیشتر و جذاب‌تر باشد در منظر و سیمای شهر تأثیرگذارتر است و تمایل افراد در زندگی در آن و رضایت ساکنین بیشتر می‌شود. در فرضیه دوم؛ همبستگی اسپیرمن بین متغیر کیفیت‌های محیطی-روشنایی و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۸۷۸ است که نشان دهنده رابطه مستقیم و مثبت بین متغیر است یعنی کیفیت‌های محیطی-روشنایی فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه می‌باشد و هرچقدر کیفیت محیطی بالاتر باشد تمایل و میل ساکنین در زندگی در منطقه و شهر افزایش می‌یابد. در فرضیه سوم؛ همبستگی اسپیرمن بین متغیر نمای بدنه ساختمانی و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۳۴۵- است که نشان دهنده رابطه معکوس

۱. نویسنده مسئول: faataaheri@gmail.com

متغیرهای تحقیق است یعنی هرچقدر نمای بدنه ساختمان ساده و معمولی و فاقد جذابیت بصری و ظاهری باشد همین باعث خدشه دار شدن منظر شهری و عدم تمایل ساکنین و رضایت آن‌ها از ساختمان‌ها می‌شود. در فرضیه چهارم؛ همبستگی اسپیرمن بین متغیر رنگ نمای ساختمانی می‌تواند چالشی فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۴۵۰- است که نشان دهنده رابطه معکوس دو متغیر است هرچقدر رنگ نمای ساختمانی با استانداردها و سلیقه ساکنین مطابقت نداشته باشد و فاقد جذابیت ظاهری باشد همین قضیه باعث عدم نارضایتی ساکنین و چالش منظر شهری است.

واژگان کلیدی: فضای شهری، منظر شهری، کیفیت آسایش بصری، زیباسازی سیما و منظر شهری، شهر ایذه.

مقدمه و بیان مسأله _____
زیباسازی سیما و منظر شهری از عواملی است که در ایجاد منظر شهری مناسب باید به آن توجه کنیم. از مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری می‌توان به رنگ، روشنایی، کیفیت محیطی و... اشاره کرد که کاربرد نامطلوب رنگ‌ها و کمبود روشنایی در شهرها موجب آلودگی نمایی، رنگ، نور و... در محیط‌های شهری شده که القاکننده بی‌نظمی، فشار روانی، بی‌تناسبی، زشتی و سیطره مادیت و کمیت بر زندگی انسان شده است (صالحی، ۱۳۹۷: ۴). علت اینکه سیمای ما عاری از کیفیت و القاکننده آرامش و بهره‌برداری از فضا نیست عدم توجه برنامه‌ریزان و مدیران شهری بوده که هنوز برنامه جامعی برای آن تهیه نکرده‌اند و همچنین با گسترش بی‌ضابطه بسیاری از شهرها و افزایش جمعیت رفته‌رفته به این مهم کمتر توجه شده و همین امر موجب آشفته‌گی بصری و نابسامانی شهرها گردیده است این در حالی است که شهر ایذه خوزستان با توجه به ویژگی‌های جمعیت ساکن در آن، نوع فرهنگ، سطح زندگی شان و همچنین فراموش شدگی اصول بازسازی و عدم دخالت‌های ناندیشیده در بافت و از سوی دیگر عدم توجه کافی مسئولین شهری در دهه‌های گذشته به وضعیت کالبدی و ساماندهی آن

باعث تقلیل کیفیت‌های محیطی (رنگ، نورپردازی، بدنه‌ها، روشنایی، کیفیت‌های محیطی) گردیده است که ضرورت ساماندهی کالبدی شهر ایذه با توجه به کیفیت‌های محیطی و ارتقاء هویت بومی -مذهبی، از طریق مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری و ارزیابی آن، چالش اصلی پژوهش موجود می‌باشد.

سؤالات و فرضیه‌های پژوهش

بر این اساس با توجه به مقدمه و طرح مسأله گفته شده سؤالات و فرضیات این پژوهش به شرح زیر است:

۱- ارتباط کارکردی مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری با یکدیگر چگونه است؟

۲- ارتباط بین مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری با منظر شهری (شهر ایذه) چگونه است؟

با توجه به سؤالات ذکر شده فرضیات زیر تدوین می‌شود.

۱- ارتباط کارکردی مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری با یکدیگر دوسویه و متقابل است.

۲- مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری تأثیرات متفاوتی را روی منظر شهری (شهر ایذه) پدیدار می‌سازند.

روش پژوهش

روش تحقیق در پژوهش از نوع توصیفی - تبیینی

بوده که با استفاده از روش‌های گردآوری اطلاعات بصورت مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای دیدگاه‌ها، نظریات و تعاریف مربوط به موضوع پژوهش بررسی شد و همچنین با استفاده از روش میدانی (پرسشنامه، مشاهده، مصاحبه و برداشت میدانی) داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شده و در نرم‌افزار SPSS پیاده شد سپس با توجه به آزمون آماری اسپیرمن به تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات پرداخته شد حجم نمونه در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران ۱۲۰ عدد پرسش‌نامه که به صورت تصادفی در محل توزیع شد. در جهت سنجش پایایی پرسش‌نامه از روش اندازه‌گیری آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به اینکه مقدار آلفای بالاتر از ۰,۷ مناسب و مطلوب بوده و هماهنگی درونی پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. لذا آلفای به دست آمده برای پرسش‌نامه تکمیل شده ۰,۷۳ به دست آمد که برای تحقیق حاضر ضریب نسبتاً مناسب و مطلوبی می‌باشد.

پیشینه پژوهش

در مورد زیباسازی سیما و منظر شهری و منظر شهری تحقیقات گسترده‌ای صورت پذیرفته است. از جمله این تحقیقات می‌توان به پژوهش گوردن کالن (۱۳۹۸) در کتاب گزیده منظر شهری که به فارسی نیز ترجمه شده است اشاره کرد که منظر شهری را هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازد می‌داند (کالن، ۱۳۹۷). اسماعیل صالحی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری و نقش آن در مناسب‌سازی محیط معتقد است به چگونگی رابطه بصری میان انسان و محیط که از شرایطی است که در کنار سایر عوامل در ارزیابی کیفیت محیط حائز اهمیت است پرداخته است

(صالحی، ۱۳۹۷). سیمون بل (۱۳۹۵) در کتاب عناصر طراحی بصری معماری به درک ساختار بصری جهان پیرامون و به‌منابه اساس طراحی منظرهایی دل‌فریب می‌پردازد و غایت هدف بصری در طراحی شهری را ایجاد تعادل میان عناصر، وحدت و تنوع، با توجه به روح و مکان است بیان می‌کند. (بل، ۱۳۹۵) هدا علوی طبری (۱۳۹۷) در کتاب نورپردازی در معماری منظر به روش‌های صحیح نورپردازی جهت افزایش امنیت و ایمنی در محیط‌های شهری می‌پردازد (علوی طبری، ۱۳۹۷). مسعود متولی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان بررسی و سنجش کیفیت زیبایی در منظر شهری بر اساس مفهوم دیدهای متوالی با استخراج شاخص‌ها و عناصر کیفیت زیبایی منظر شهری در دیدهای متوالی دارآباد تهران به ارائه الگوهای برای ارتقا کیفیت منظر شهر پرداخته است (متولی، ۱۳۹۹: ۱۲۳-۱۳۹). محمد آتشین بار (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت‌عنوان تداوم هویت در منظر شهری به بررسی عوامل ایجادکننده هویت رد منظر شهری پرداخته و نقشه زیبایی محیط در ارتقاء سطح کیفیت محیطی و تأثیرگذاری آن بر هویت شهری پرداخته است (آتشین بار، ۱۳۹۸: ۴۵-۶۶). در قالب کیفیت محیطی و منظر شهری تحقیقات متفاوت دیگری توسط دانشمندان مختلف صورت گرفته است که نشان از اهمیت این موضوع در شهرها دارد.

مبانی نظری

مفهوم فلسفی فضا

فضا دارای معانی و مفاهیم مختلفی است، در فرهنگ انگلیسی آکسفورد دست کم ۱۹ معنی برای این واژه وجود دارد که از جمله می‌توان به این‌ها اشاره کرد: گستره‌ای پیوسته که در آن اشیاء وجود دارد و حرکت می‌کنند، مقداری از یک منطقه که چیز خاصی آن را اشغال می‌کند یا برای هدف خاصی اشغال شده

جدول شماره (۱): مفهوم فضای شهری از دیدگاه دانشمندان

تفکر و اندیشه	سال	مفهوم زیباسازی سیما و منظر شهری
زوکر	به نقل از توسلی ۱۳۹۱	فضایی که ارتباطات ویژه حرکتی و بصری داشته و نظم و آراسته و استوار بر قواعد معین و روشن
توسلی و بنیادی	۱۳۹۱	فضای دارای ارزش را فضای شهری می‌داند
بحرینی	۱۳۹۷	فعالیت‌های عمومی در آن به وقوع می‌پیوندد مثل: خیابان، میدان و...
برونوزوی	به نقل از مدنی پور ۱۳۹۰	فضاهای خالی که محدود شده‌اند.
مدنی پور	۱۳۹۴	فرآیند اجتماعی-مکانی که تمام ساختمان‌ها، اشیاء و فضای محیطی و...
پاکزاد	۱۳۹۴	ایجاد آرامش، سرگرمی، محل گردش
پاکزاد	۱۳۹۴	محل برقراری تعاملات اجتماعی که باز و عمومی است
کولکوهن	به نقل از مدنی پور، ۱۳۹۴	فضای شهری فضای اجتماعی و ساخته شده و تداعی کننده‌ی نهادهای اجتماعی
حبیبی و مقصودی	۱۳۹۶	مکان اصلی وقایع و حوادث
توسلی و بنیادی	به نقل از نژاد ستاری ۱۳۹۸	فضایی که بر اساس قواعد زیبایی شناختی شکل گرفته باشد.
لینچ، کار، کریبر	به نقل از طغیانی ۱۳۹۸	محلی که داستان جمعی در آن رخ می‌دهد یا وضوح ویژگی هندسی و کیفیت زیبایی شناختی
جیکوینز	۲۰۲۰	موجب گسترش حس اعتماد و اطمینان است که بر امنیت می‌افزاید
مامفورد	۲۰۲۰	فضای شهری موجب آرامش، نظم، همیاری و تعاون و تقویت عواطف و زیبایی برای رشد نیروها و چهره انسانی بخشیدن به فرهنگ و تمدن
شوای	۲۰۲۰	موجب تسهیل روابط اجتماعی و پالایش ساخت اجتماعی
بیکن	۲۰۲۰	تألیف عواطف مشترک جمعی - واجد کیفیت انسانی و عواطفی است
راپوپورت	۲۰۲۰	تسهیل فرآیند اجتماعی در افراد و عرصه هنجارها و موازین اجتماعی

است و فاصله میان نقاط و اشیاء. این معانی نشانگر برخی از موارد درک مشترک از این واژه در زندگی روزمره، می‌باشد. همچنین تصویرگر پیچیدگی این مفهوم و اشاره‌گر به مباحثی عمیق و ریشه‌دار درباره فضاست (اکسفورد، ۲۰۲۰). مباحث فلسفی درباره

منظر شهری

فضا در سه قرن گذشته تحت سیطره دوگانگی میان انتخاب نظریه‌های مطلق در برابر نظریه‌های رابطه‌ای بوده است دکتر علی مدنی پور در کتاب طراحی شهری فضا را پدیده‌ای فیزیکی، زائیده فکر یا محصولی از فرآیندهای اجتماعی دیدن تعریف می‌کند با این حال

آلبرت اینشتین برداشت دیگری را مطرح می‌کند: فضا به‌عنوان کیفیت جایگاهی جهان اشیاء مادی، در برابر فضا به‌عنوان دربرگیرنده تمام اشیاء مادی (به نقل از مدنی پور، ۱۳۹۰). جدول یک مفاهیم مختلف فضا را از دیدگاه دانشمندان مختلف نشان می‌دهد.

منظر شهر به‌عنوان مجموعه‌ای از عناصر طبیعی و مصنوع اعم از کالبد و فضاهای شهر، انسان‌ها، رفتارها، فعالیت‌های آن‌ها و... به‌عنوان نخستین جلوه از شهر، آینه تمام‌نمای ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی، اقتصادی

و طبیعی شهر قلمداد می‌کنند (پاکزاد، ۱۳۹۵: ۱۰۱). کالن در کتاب گزیده منظر شهری منظر را ایجاد خیابان‌های مستقیم با ساختمان‌هایی در فرم و نوع هماهنگی آن‌ها می‌داند. سایمون بل به نقل از نقی زاده منظر را بخشی از محیط دانسته که می‌تواند در یک زمان خاص به آن توجه کرد و با بسترش در محیط ارتباط داد. ادموند بیکن نیز در کتاب طراحی شهری در سال ۱۹۷۵ منظر را به‌عنوان نماد شاخص و نماد درجه و کیفیت تمدن و روحیات جمعی هر ملت و حاصل تصورات مردم آن شهر و حاصل عمل ارادی می‌داند. در کل می‌توان منظر شهری را به‌عنوان مقوله‌ای مطرح در کیفیت و مطلوبیت شهرها دانست که واقعیتهای عینی بوده و حاصل مشاهده و درک مظاهر گوناگون و ملموس شهر اعم از بناها، فضاها، فعالیت‌ها، صداها، بوم‌ها و هنگام مواجهه شهروند با پدیده شهر (در مقیاس‌های مختلف، اعم از دیدن شهر از دور دست یا هنگام قرار گرفتن در شهر و یا حتی هنگام استقرار در بناها) است در درک پدیده منظر شهری تمام حواس انسان فعال هستند. منظر شهری صرفاً دربردارنده نمای ساختمان‌ها و عناصر قابل رؤیت نیست، بلکه صداها، بوم‌ها، انواع عناصر طبیعی و مصنوعی، خواه ثابت و خواه متحرک را در بر گرفته و در کل شامل تمام آن چیزهایی است که توسط حواس انسان، هنگام حضور در شهر قابل درک است و تمام این عوامل باهم در کیفیت منظر شهری مؤثر هستند به‌عنوان مثال وجود ساختمان‌هایی با نماهای باکیفیت در حالی که در فضاها شهر با انواع آشفته‌گی‌های رفتاری و فعالیت‌های مواجه هستیم، نمی‌تواند موجب منظر شهری مطلوبی برای شهر باشد. منظر شهر در مقیاس‌ها و سطوح مختلف قابل رؤیت و درک است، در هر کدام از این سطوح عناصر متفاوت و خاصی در تشکیل

منظر شهری مؤثر هستند. اکثر شهرهای ایران به علت استفاده از مصالح محلی در ساخت بناها از رنگی ثابت و مشخص، بیانگر ویژگی‌های طبیعی آن سرزمین و در هماهنگی با آن برخوردار بوده‌اند مثل رنگ سرخ ایبانه که نمونه‌ای از بستر طبیعی یک مجتمع زیستی در منظر کلان آن است؛ اما منظر شهر هنگامی که ناظر در درون بافت شهر قرار می‌گیرد نیز مطرح است. در این حالت ویژگی بصری و عناصر متفاوت منظر شهر اعم از کالبد، انسان‌ها و فعالیت‌ها از فاصله نزدیک‌تر و در مقیاس بخشی از شهر قابل مشاهده ادراک هستند معابر، عناصر تشکیل دهنده آن از جمله نمای ساختمان‌ها، ارتفاع بدنه‌ها، فعالیت‌های جاری در آن، وسایل نقلیه، رفتارها و تراکم جمعیتی انسان‌های در حال عبور یا انجام فعالیت، درختان، انواع فضاهای شاخص شهری، تقاطع‌ها، محورهای دید به سمت عناصر شاخص طبیعی و مصنوعی و... اجزای اصلی منظر شهر در مقیاس میانی هستند منظر شهر در مقیاس خردتر نیز می‌تواند مطرح باشد در قالب عناصری نظیر اجزای تشکیل دهنده نمای ساختمان، جنس، رنگ و بافت مصالح، سایه روشن‌های بدنه‌ها، پنجره‌ها، اجزای تشکیل دهنده کف در پیاده‌روها، باغچه‌ها، مبلمان و تجهیزات شهری نظیر تیرهای چراغ برق، کیوسک‌های تلفن، سطل‌های زباله، نیمکت‌ها و... در معماری دوره تاریخی ایران جزییات فضاها و نماها از جایگاهی خاص برخوردار بوده و در کمال دقت، طراحی و اجرا می‌شده است به‌عنوان مثال اهمیت به کنج‌ها و گوشه‌ها و طراحی متفاوت آن‌ها با سایر بخش‌های نما که نقشی مهم در ارتقاء کیفیت منظر فضاها عمومی شهر دارد. اما منظر شهری در مقیاس‌های گوناگون خود، آن گونه که بیان شد، به‌عنوان نتیجه‌ای از تأثیر متقابل عوامل شکل دهنده شهر و جامعه شهری در زمینه‌های

جدول شماره (۲): مؤلفه‌های کیفیت طراحی شهری بر اساس مدل «پلیارد» و مدل «لنگ»

مدل پلیارد (حالات ادراک انسانی)	مدل لنگ (نیازهای انسانی)	کیفیت‌های طراحی مداخله کننده
ادراک عملیاتی	فیزیولوژیک	مسکن، تسهیلات و تجهیزات کافی آسایش (دما، آفتاب، باران، تنظیم اقلیم خرد، ...) استحکام و تعادل مبتنی بر بوم شناسی
	ایمنی و امنیت (مصون ماندن از خطر، آلودگی، محرمیت و اشراف)	ایمنی معابر نظارت و مراقبت (امنیت) محرمیت (عرصه‌های خصوصی) نفوذپذیری و انعطاف‌پذیری
ادراک استنباطی	وابستگی (حس تعلق به جمع و گروه)	تسهیلات اجتماعی (مراودات محله‌ای) حس مکان، هویت خوانایی، تناسب بصری
	عزت و اعتماد به نفس (شناسایی شدن)	مالکیت فردیت، تعلق به مکان و گروه داشتن
	تحقق خویشتن (خلاقیت)	فرصت‌هایی برای شخصی‌سازی فضا و مشارکت در طراحی تنوع
ادراک واکنشی - عاطفی	شناختی - زیباشناختی (تحریک عقلی و حسی)	امکان فعالیت‌های فرهنگی - تفریحی منظر شهری و منظر طبیعی خوب غنی

فرانسوی کالیده مشتق شده است. می‌توان کیفیت یک شیء را به این گونه تعریف نمود: مجموعه‌ای از خصوصیات یا صفات مشخص که باعث متمایز کردن یک شیء از اشیاء دیگر شده، ما را قادر می‌سازد که در مورد برتری، مشابهت و یا فروتری چیزی در مقایسه با چیزی دیگر قضاوت و حکم نماییم و از نظر زیباشناختی در مورد زیبا یا زشت بودن، خوب یا بد بودن و از نظر عملکردی در مورد بهتر یا بدتر بودن و کارآمد یا ناکارآمد بودن آن قضاوت و حکم نماییم. رابطه متقابل و تأثیر کیفیت طراحی شهری بر کیفیت زندگی ساکنین شهرها توسط کوین لینچ مورد تأکید واقع شده است. وی می‌گوید: اگر بناست طراحی شهری مفید واقع گردد باید قادر باشد تا از راه اعتلاء کیفیت محیط کالبدی به اعتلاء کیفیت زندگی انسان

گونگون فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و طبیعی، به‌عنوان جلوه‌ای از شهر که همواره در برابر شهروندان قرار دارد در روحيات و رفتارهای آنان در محیط شهری و کیفیت زندگی آنان تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر جای می‌گذارد.

مفهوم کیفیت

معنای لغوی واژه کیفیت در فرهنگ زبان فارسی عمید، «چگونگی، چونی، صفت و حالت چیزی» عنوان گردیده است (عمید، ۱۳۹۳: ۱۰۲۷). واژه فارسی کیفیت به لحاظ ریشه‌شناسی واژه از واژه عربی کیفیه که اسم است، مشتق شده است. از نظر لغوی واژه کیفیت در زبان انگلیسی به ماهیت نوع، یا خصوصیت یک شیء اشاره می‌کند. این واژه از لغت‌های لاتین کوآلیتاس و کوآلیتاس به معنی از یک نوع و از واژه

یاری نماید (گلکار، ۱۳۹۸: ۴۳). حال، پس از طرح مقدمات فوق، می‌توان نظریات سه‌گانه موجود در زمینه حالت وجودی کیفیت طراحی شهری را به شرح زیر معرفی نمود:

الف- تلقی کیفیت طراحی شهری به‌مثابه کیفیت و صفتی که ذات محیط کالبدی بوده و به شکل مستقل از ناظر وجود دارد (جبریت محیطی)

ب- تلقی کیفیت طراحی شهری به‌مثابه مقوله‌ای کاملاً ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته شده و هیچ‌گونه ربطی با ساختار و خصوصیات محیط کالبدی ندارد. (امکان‌گرایی محیطی)

ج- تلقی کیفیت طراحی شهری به‌مثابه «پدیدار» یا «رویدادی که در جریان داد و ستدی میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک سو و الگوها و رمزهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر، شکل می‌گیرد (همان، ۱۳۹۰).

اپیلارد و لنگ بر اساس مدل کاری خود که به مدل اپیلارد و لنگ معروف است با تقسیم ابعاد طراحی کیفیت محیطی به حالات ادارک انسانی و نیاز انسانی به شرح ادارک محیطی، ادارک استنباطی و ادارک عاطفی پرداخته و با توجه به نیازهای فیزیولوژیک، حس تعلق، نیازهای حسی و... ابعاد مختلف مداخله در محیطی را پیشنهاد می‌نمایند. این مدل با توجه به نوع ادارک انسانی و همچنین ابعاد نیازهای انسانی منطبق با ادارک انسانی شیوه و کیفیت طراحی متناظر با آن را پیشنهاد می‌نمایند. جدول ۲ مدل اپیلارد و لنگ را به‌طور خلاصه تشریح می‌کند.

آسایش بصری

زیباسازی سیما و منظر شهری را می‌توان برای مکان‌هایی توصیف نمود که این مکان‌ها به علت کمیت و کیفیت مطلوب اطلاعات و شرایطی که ارائه

می‌دهند به نحو سالم‌تر، ایمن‌تر و مطلوب‌تری مورد استفاده واقع شده و نظارت‌های رسمی و یا اجتماعی بالاتری را نیز از این حیث همراه دارند (صالحی، ۱۳۹۶: ۶). زیباسازی سیما و منظر شهری از مؤلفه‌های مهم و اساسی محیط‌های انسان ساخت امن محسوب مس شود چرا که برای سکونت و زندگی، شهر خانه‌ای است، بزرگ، همان‌گونه که خانه بایستی از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش بخش سازد شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش، راحتی و امنیت باشد همچنین شهر مانند خانه باید محیطی گرم و صمیمی و دلپذیر باشد تا امکان زندگی مطلوب را فراهم سازد (لینچ، ۱۳۹۲: ۱۷).

آلودگی نمادی (اطلاعات و علائم محیطی)

آلودگی نمادی عبارت است از هرگونه خللی که در هر یک از دو عنصر مفهوم و ادراک آن مفهوم پیش آید. به‌عنوان مثال، وجود اطلاعات مبهم، غیرقابل درک و یا نامربوط با مکان و... نوعی آلودگی نمادی محسوب می‌شود. همچنین وجود شمار زیادی اطلاعات در یکجا ممکن است به معنی از بین رفتن آن اطلاعات تفسیر شود (لینچ، ۱۳۹۲: ۲۴-۲۳). از جمله شاخص‌های نشان دهنده کمیت و کیفیت اطلاعات محیطی شامل موارد زیر است:

- وجود نقشه صحیح موقعیت مکان

- تابلوهای راهنما و مسیریابی

- آشکار بودن علائم و استفاده از کلمات، نمادهای بین‌المللی و نقشه‌ها

آلودگی دیداری (اغتشاش بصری نماها، حجم و عناصر)

شهر نه تنها عاملی است که مورد مشاهده میلیون‌ها مردم از هر طبقه که باشند قرار می‌گیرد، احیاناً تماشای

آن موجب تفریح خاطر می‌شود حال در نظر بگیرید این شهر مملو از آلودگی دیداری باشد در نتیجه روی روان آدمی تأثیر منفی گذاشته و همین‌طور موجب می‌شود تماشای شهر که لینچ آن را موجب تفریح خاطر شمرده دلچسب نباشد البته باید به این نکته هم توجه داشت که آشفته‌گی محیط موجب شگفتی شده و دلپذیر است، اما باید به اندازه‌ای باشد که وضوح کلی محیط را از میان نبرد (لینچ، ۱۳۹۲: ۱۱).

بعضی از شاخص‌های آلودگی دیداری:

- وجود ساختمان‌هایی با ظاهر و نمای کثیف و مخدوش
- میزان هماهنگی و یکپارچگی احجام ساختمانی
- نابسامانی تابلوها و همین‌طور وجود تابلوهای کثیف و شکسته

آلودگی رنگ در محیط‌های اطراف انسان

محیط اطراف بشر توسط رنگ‌ها احاطه شده است به‌طور کلی در دنیای اطراف از دو عنصر مهم تجسمی تشکیل شده است این دو عنصر عبارت‌اند از: فرم و رنگ که هر کدام لازم و ملزوم یکدیگرند (بهادری، ۱۳۹۰: ۴۲). منظور از آلودگی رنگ تمام شرایط نامطلوبی است که ناشی از ادراک و احساس انسان از رنگ محیط می‌شود و موجب ناخشنودی او شده و ممکن است موجب رفتارهای نامطلوب و ناهنجار او گردد. طور کلی سیمای رنگی یک شهر را می‌توان در عناصر زیر خلاصه نمود:

۱. بدنه و نمای ساختمان‌های مسکونی، تجاری، اداری و پوشش بام نقاشی دیواری

۲. رنگ مبلمان شهری و کف‌سازی‌ها

۳. نورآرایی معابر، فضاهای سبزی، آبناها، نشانه‌های شهری در شب

آلودگی نور

هر شکل استفاده نابجا، کنترل نشده و ناخواسته،

غیرضروری و یا بیش از حد استاندارد و شدت زیاد نور، آلودگی نور نامیده می‌شود. علاوه بر این در فضاهای شهری و عمومی فقدان روشنایی محیطی را نیز آلودگی می‌شماریم. پارامترهای مؤثر و کارکردی نور با دو رویکرد روشنایی و نورپردازی شامل امنیت اجتماعی، ایمنی عبور و مرور و نیز زیبایی و منظرسازی شبانه می‌باشد. لوئیس بورک هارد می‌گوید: باید از چراغانی شهرها اجتناب کنیم و از نوری ملایم بهره بگیریم. به عقیده او نور اندک در کوچه‌ها و خیابان‌های آلمان قدیم بهتر، دلپذیر و زیباتر از وضع کنونی بود. موتوکواسیپی ژاپنی می‌گوید: ما در دنیای امروز، همواره توسط اشعه و امواج نوری نافذ، بمباران می‌شویم. باید دوباره به نوری مناسب، کم‌رنگ و لطیف دست یابیم. بعضی از شاخص‌های آلودگی نور که شاخص‌هایی است منتخب از کمیت و کیفیت روشنایی فضاهای شهری شامل عبارت‌اند از:

- میزان نور در فضای اصلی در مقایسه با فضاهای جانبی
- قابلیت تشخیص چهره فرد (از فاصله ۲۵ متری در محدوده فضاهای اصلی و ۱۵ متری در فضاهای جانبی)
- توانایی رؤیت علائم راهنما و تابلوهای مشخص‌کننده مسیر و مکان‌ها در شب

- کیفیت نورپردازی نشانه‌ها و عناصر شاخص

- کیفیت روشنایی ورودی کوچه‌ها و سطح معابر فرعی
- وجود گوشه‌های تاریک در مسیر عابران پیاده
- میزان تاریکی ناشی از وجود لامپ‌های سوخته و شکسته در فضا

- کیفیت نور در محوطه درختان و بوته‌ها و پارک‌ها (صالحی، ۱۳۹۴: ۸).

محدوده مورد مطالعه

شهرستان ایذه یکی از شهرستان‌های استان خوزستان واقع در جنوب ایران است. مرکز این شهرستان، شهر

جدول شماره (۳): ضریب همبستگی اسپیرمن فرضیه اول

نتایج آزمون	سطح معناداری	ضریب همبستگی اسپیرمن	تعداد	فرضیه اول
قبول	۰/۰۰۰	۰,۹۵۱	۱۲۰	

جدول شماره (۴): ضریب همبستگی اسپیرمن فرضیه دوم

نتایج آزمون	سطح معناداری	ضریب همبستگی اسپیرمن	تعداد	فرضیه دوم
قبول	۰/۰۰۰	۰,۸۷۸	۱۲۰	

روشنایی- رنگ و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۹۵۱ است که نشان دهنده رابطه مستقیم و مثبت بین متغیر است یعنی روشنایی-رنگ فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد هرچقدر روشنایی و رنگ شهر بیشتر و جذاب تر باشد در منظر و سیمای شهر تأثیر گذارتر است و تمایل افراد در زندگی در آن و رضایت ساکنین بیشتر می شود.

به نظر می رسد کیفیت های محیطی-روشنایی فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد. بر اساس نتایج جدول (۴) همبستگی اسپیرمن بین متغیر کیفیت های محیطی-روشنایی و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۸۷۸ است که نشان دهنده رابطه مستقیم و مثبت بین متغیر است یعنی کیفیت های محیطی-روشنایی فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه می باشد و هرچقدر کیفیت محیطی بالاتر باشد تمایل و میل ساکنین در زندگی در منطقه و شهر افزایش می یابد.

ایذه است. جمعیت شهرستان ایذه طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، در حدود ۱۹۸۰۰۰ نفر بوده است، ساکنان شهرستان از لره های بختیاری هستند. طول شرقی: ۵۰ درجه و ۲۲ دقیقه عرض شمالی: ۳۱ درجه و ۱۳ دقیقه و ۳۲ ثانیه. شهرستان ایذه یک منطقه کوهستانی است و تنها دشت آبرفتی آن دشت مرکزی که نسبتاً صاف و هموار می باشد. شهر ایذه در منتهی الیه جنوبی این دشت که مشرف به کوهپایه های جنوبی شهرستان ایذه قرار دارد. به طور کلی واحد ژئومورفولوژی شهرستان ایذه متنوع می باشد که هریک از این واحدها دارای اشکال و ویژگی های خاص خود هستند، به طوریکه از ترکیب این واحدها یک چشم انداز بسیار زیبا و سرسبز طبیعی در شهرستان ایجاد نموده است. مراکز شهرستان های مجاور (با ذکر جهات اربعه و فاصله): از شمال: شهرستان لردگان. از غرب و شمال غرب: شهرستان مسجد سلیمان. از جنوب و جنوب شرقی: استان کهگیلویه و بویر احمد و شهرستان باغملک. از شرق و شمال شرقی: استان چهارمحال و بختیاری.

آزمون فرضیات

به نظر می رسد روشنایی- رنگ فرصت فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد. بر اساس نتایج جدول (۳) همبستگی اسپیرمن بین متغیر

جدول شماره (۵): ضریب همبستگی اسپیرمن فرضیه سوم

تعداد	ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری	نتایج آزمون
۱۲۰	-۰/۳۴۵	۰/۰۰۰	قبول

جدول شماره (۶): ضریب همبستگی اسپیرمن فرضیه چهارم

تعداد	ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری	نتایج آزمون
۱۲۰	-۰/۴۵	۰/۰۰۰	قبول

همین قضیه باعث عدم نارضایتی ساکنین و چالشی فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

امروزه زیباسازی سیما و منظر شهری از مؤلفه‌های مهم و اساسی محیط‌های انسان ساخت به‌ویژه در فضاهای شهری به شمار می‌رود و همان‌طور که محیط داخلی زندگی انسان (خانه) بایستی از زیبایی برخوردار باشد محیط بیرونی (شهر) نیز باید زیبا و دارای کیفیت بصری مناسب باشد بنابراین اهمیت بررسی موضوع زیباسازی سیما و منظر شهری و نقش کیفیت‌های محیطی در ارتقاء و بهبود منظر شهری آشکار می‌گردد. این پژوهش به ابعاد مختلف مؤلفه‌های آسایش بصری و تأثیر آن بر منظر شهری و با تأکید بر عناصری چون روشنایی، رنگ، کیفیت محیطی، بدنه، کیفیت بنا، دسترسی و... پرداخته شده است.

برای رسیدن به زیباسازی سیما و منظر شهری در شهرها مؤلفه‌های زیادی دخیل هستند. از جمله مواردی که می‌توان به آن‌ها اشاره کرد عبارت‌اند از رفع آلودگی‌های (نمادی، دیداری، نور و رنگ)، توجه به کیفیت‌های بصری منظر از قبیل منظر طبیعی و منظر مصنوع و توجه به میزان نور و روشنایی بافت‌های شهری به‌ویژه در هنگام شب، نمای بصری و رنگ استفاده شده در سیمای بصری بناها و ساختمان‌های

به نظر می‌رسد نمای بدنه ساختمانی می‌تواند چالشی فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد. بر اساس نتایج جدول (۵) همبستگی اسپیرمن بین متغیر نمای بدنه ساختمانی و زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۳۴۵- است که نشان دهنده رابطه معکوس متغیرهای تحقیق است یعنی هرچه قدر نمای بدنه ساختمان ساده و معمولی و فاقد جذابیت بصری و ظاهری باشد همین باعث خدشه دار شدن منظر شهری و عدم تمایل ساکنین و رضایت آن‌ها از ساختم آن‌ها می‌شود. به نظر می‌رسد رنگ نمای ساختمانی می‌تواند چالشی فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه باشد. بر اساس نتایج جدول (۶) همبستگی اسپیرمن بین متغیر رنگ نمای ساختمانی می‌تواند چالشی فرارو در زیباسازی سیما و منظر شهری شهر ایذه در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان بیان داشت که بین این متغیرها رابطه معنی دار وجود دارد شدت رابطه بین متغیرها برابر ۰/۴۵۰- است که نشان دهنده رابطه معکوس دو متغیر است هرچه قدر رنگ نمای ساختمانی با استانداردها و سلیقه ساکنین مطابقت نداشته باشد و فاقد جذابیت ظاهری باشد

شهری، کیفیت دسترسی به فضاهای شهری و شبکه عبور و مرور، توجه به تأسیسات شهری، کیفیت‌های محیطی، میزان نمای بدنه در بافت‌ها و... از جمله عواملی هستند که نقش بسزایی در ارتقاء زیباسازی سیما و منظر شهری خواهند داشت این در حالی است که شهر ایذه به‌عنوان یکی از بافت‌های فرسوده و قدیمی شهر خوزستان از نظر کیفیت محیطی و عناصر موردسنجش در آن در وضعیت مناسبی قرار نداشته و همین عامل منجر به کاهش زیباسازی سیما و منظر شهری در آن شده است. به‌طوری که طبق بررسی به عمل آمده از لحاظ کیفیت نور و روشنایی دارای وضعیت نامناسب، نمای ساختمان‌ها عمدتاً سیاه رنگ و مصالح تیره، کیفیت ساختمانی فرسوده و نامناسب، وجود فضاهای متروک و شبکه دسترسی ارگانیک می‌باشد که همین عوامل از منظر و کیفیت محیطی محله کاسته است از این رو برای ارتقاء سطح هویت بومی و مذهبی و آسایش بصری محله و تقویت نقش و عملکرد آن و همچنین احترام به فرهنگ و معماری بومی که باید برای آن‌ها ضوابط روشنی تدوین گردد. البته علاوه بر این موارد، دستیابی به زیباسازی سیما و منظر شهری، مستلزم برنامه منسجم و همت مسئولین امر و همکاری مردم می‌باشد. با چنین اقداماتی می‌توان از آلودگی‌ها و نابسامانی‌های بصری کاست و محیط و شهری و آسایش بصری را که در آرامش روان شهروندان نیز مؤثر است را فراهم آورد.

پیشنهادات پژوهشی

در راستای ارتقاء سطح کیفیت منظر با توجه به مؤلفه‌های زیباسازی سیما و منظر شهری در شهر ایذه می‌توان پیشنهادات زیر را به‌صورت پیشنهادات حداقلی، میانی و حداکثری ارائه داد:

پیشنهاد حداقلی: پیشنهاد حداقل شامل موارد زیر است:

ارتقاء وضعیت فضای سبز با کاشت درخت و پیچک در سطح محله و منظر سازی پارک با ایجاد آب‌نما و گلکاری تبدیل سطوح شیبدار به فضای سبز پلکانی و ایجاد عناصر نشیمن در کنار آن.

استفاده از نقاشی دیواری در پارک و مکان‌های مناسب به‌منظور زیباسازی بدنه‌ها

پیشنهاد میانی: انتقال سیم از داخل محافظ هم‌رنگ با بدنه و همچنین در برخی مکان‌ها انتقال سیم از زیرزمین و نصب چراغ‌ها به بدنه‌ها به‌منظور ساماندهی اغتشاشات بصری ناشی از تیر چراغ برق، بهبود وضعیت شبکه فاضلاب برای دفع آب‌های سطحی و خانگی برای افزایش بهداشت و زیبایی معابر و سنگفرش دسترسی‌ها، پلکانی کردن معابر شیبدار و پمپاژ آب تمیز در آنجا. کاشی کاری گنبد مسجد و نمای آن و ایجاد مکانی برای روشن کردن شمع و المان آب برای سقاخانه و حذف عناصری که در کوچه‌ها مانع دید گنبد شده است و یکسان سازی نمای اطراف شهر و ارتقاء وضعیت فضای سبز با افزایش مبلمان و درختکاری در پارک‌ها.

پیشنهاد حداکثری به‌سازی بدنه‌ها و یکنواخت کردن آن‌ها از نظر مصالح و نما و استفاده از در چوبی برای حفظ هویت تاریخی محله و توجه ویژه به عناصر شاخص و تاریخی (سقاخانه، کاروانسرا و...) و ایجاد آب‌نما و المان مذهبی در حیاط مسجد که با بدنه‌هایی که با طاق نماها مزین گردیده محصور شده است. بهبود وضعیت معابر با پلکانی کردن معابر شیبدار و ایجاد مسیر حمل و نقل موتوری و دوچرخه در آنجا و نصب سیم و چراغ به بدنه‌ها در اطراف مسجد به‌منظور کاهش اغتشاشات بصری ناشی از سیم‌ها و تیر چراغ برق و افزودن درخت و مبلمان در پارک جهت ارتقاء وضعیت فضای سبز در محله و رعایت

- ارتفاع ساختمان‌ها به‌ویژه در اطراف عناصر شاخص به‌منظور جلوگیری از اشرافیت و خط آسمان.
- فهرست منابع**
- آتشین بار محمد. (۱۳۹۸). تداوم هویت در منظر شهری، فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۲.
- بحرینی سید حسن. (۱۳۹۶). فرآیند طراحی شهری، نشر تهران.
- بل، سایمون. (۱۳۹۵). عناصر طراحی بصری معماری منظر، ترجمه محمد احمدی نژاد، اصفهان نشر خاک.
- بهادری، منصور. (۱۳۹۰). روانشناسی کارکردی رنگ‌ها، نشر مدرسه نو.
- پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۹۵). راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، شرکت طرح و نشر پیام سیما.
- پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۹۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، تهران، انتشارات شهیدی.
- توسلی، محمود و بنیادی، ناصر، (۱۳۹۱). طراحی فضای شهری، جلد دوم، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا.
- صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۷). آسایش بصری، نشر تهران.
- صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۴). نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاری‌های رفتاری.
- علوی طبری، (۱۳۹۷). هدا، نورپردازی در معماری منظر، نشر تهران شهیدی.
- عمید، حسن، (۱۳۹۳). فرهنگ فارسی عمید، تهران، مؤسسه انتشارات امیر کبیر.
- کالن، گردن. (۱۳۹۸). گزیده منظر شهری، ترجمه طیبیان، تهران، نشر تهران.
- گلکار، کورش. (۱۳۹۸). کندوکاو در تعریف طراحی شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- گلکار، کورش. (۱۳۹۰). مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری، نشریه علمی-پژوهشی صفا، شماره ۳۲.
- لینچ، کوین. (۱۳۹۲). سیمای شهر، ترجمه دکتر منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران.
- ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی شهرداری‌ها. (۱۳۹۸). شماره ۲.
- مدنی پور، علی. (۱۳۹۹). تحلیل طراحی شهری، ترجمه مرتضایی، نشر تهران.
- متولی، مسعود. (۱۳۹۹). بررسی و سنجش کیفیت زیبایی در منظر شهری بر اساس مفهوم دیدهای متوالی (نمونه موردی مسیر گردشگری دارآباد تهران)، فصلنامه آرمانشهر، شماره ۵.
- مهندسین مشاور عمارت خورشید (۱۳۹۶). طرح توسعه شهر ایزده خوزستان.
- نقی زاده، محمد. (۱۳۹۱). تحلیل طراحی شهری، نشر تهران.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. (2020), Oxford University Press
- www.web.gc.cuny.edu/psychology/environmental.html
- www.surrey.ac.uk/psychology/staffld.uzzell.html
- 25-www.web.gc.cuny.edu/psychology/environmental.html
- www.surrey.ac.uk/psychology/staffld.uzzell.html
- Www.manzar.com